

Från solskensoptimism till år av mörker

JONAS GRAFSTRÖM OCH
VILHELM LEIJONHJELM

Under det sena 1920-talet blomstrade USA:s ekonomi. Börsplaceringar hade blivit möjligt för vanliga medborgare. De köpte aktier on-the-margin med 10–20 procent egna pengar och resten lån. Med ett sådant upplägg inträffar bankrutt vid blott en liten dipp.

Andrew Ross Sorkin, författaren till boken 1929: Inside the Greatest Crash in Wall Street history – and How It Shattered a Nation, beskriver händelserna som föranledde börskraschen i USA 1929 och dess konsekvenser. En imponerande men stundtals alltför detaljrik bok. Sorkin skriver att han har ägnat sig åt efterforskning för boken i hela åtta år, vilket märks i detaljrikedomen när man läser boken. Det finns inte ett materialval i något kontor som utlämnas. Sorkin säger att han ville efterlikna stilen i Walter Lords 1955 klassiker, *A Night to Remember*, som handlade om Titanics undergång.

En av anledningarna till bokens tillkomst är att han anser att många personer känner till börskraschen, men få personer förstår händelseförloppet. Få personer uppfattar parallellen mellan dåtidens händelser och dagens politiska och ekonomiska klimat, även om det inte explicit knyts ihop i boken. Sorkin återger händelseförloppet genom att främst följa huvudpersonerna kopplade till börskraschen och berättar hur de agerade. Intressant är att de flesta av planetens dåvarande fixpersoner nu har fallit i glömska. För att nämna några med mer eller mindre ihågkomna namn: Richard Whitney, Jesse Livermore, Charles E Mitchell, Carter Glass, Herbert Hoover, Andrew Mellon. Detta

är i alla fall i stort persongalleriet.

Boken består av två delar, den inleds med händelser från den 1:a februari 1929 och beskriver sedan händelser från kalenderåret 1929, vilket inkluderar börskraschen i oktober. Del två skildrar efterspelet till börskraschen och slutar år 1933, mitt i den stora depressionen. Boken hade nog mått bra av att hålla sig till år 1929 då den andra halvan inte är lika intressant tyvärr.

I de första kapitlen introduceras vi till det som sedermera skapade den stora aktiebubblan. Det beskrivs hur människor tog stora lån för att få ta del av de stora uppgångarna på börsen och vi introduceras till personerna som spelade huvudrollerna i kraschen. Däribland Charles Mitchell, som under den här tiden kallades Sunshine Charlie på grund av sin uttalade optimism. Som ledande person i National City Bank (numera Citibank) var han inflytelserik. Som motpol till Mitchell stod demokraten Carter Glass (känd från Glass–Steagall lagarna).

Under sommaren 1929 lockades turister till Wall Street för att få uppleva den stora börsuppgången. Vid det här laget hade börsen gått upp hela 27 procent under det senaste året. Börsen nådde sin högsta punkt i början på september och sedan destabiliserades marknaden för att sedan försvinna ner i en nedåtgående virvelström. Trots det fortsatte spekulationerna och aktiebubblan sprack till slut på den svarta torsdagen den 24 oktober. Sorkin beskriver hur de största aktörerna på marknaden försökte dämpa raset, men att det bara gav en tillfällig effekt.

I november hade börsen gått ner med ungefär 50 procent på bara två månader. På grund av den stora belåningsgraden hos allmänheten följde kaskadefekter i hela ekonomin. I februari 1932 hade börsen gått ner hela 80 procent sen oktober 1929. Över 11 000 banker hade stängts ned och 23,6 procent av ameri-

RECENSION

Andrew Ross Sorkin:
1929: Inside the
Greatest Crash in
Wall Street History –
and How It Shattered
a Nation, Penguin
Books Ltd, 2025, 592
sidor, ISBN 978-0-
241-47941-4.

Jonas Grafström är
vice VD vid Ratio
och doktor i national-
ekonomi.
jonas.grafstrom@
ratio.se

Vilhelm Leijonhielm
är praktikant vid
Ratio och studerar
politices kandidat-
program med inrikt-
ning nationaleko-
nomi och statistik vid
Uppsala universitet.
vilhelm.leijonhielm@
ratio.se

kanerna var arbetslösa. Det beskrivs hur begreppet Hooverville myntades av presidentens kritiker för att beskriva de nedgångna områdena efter att den stora depressionen blivit ett faktum.

I efterorden resonerar Sorkin kring fenomenen som orsakade kraschen. Han nämner exempel som den mänskliga naturen och att mekanismerna som drog upp aktiepriserna på 1920-talet aldrig kommer att försvinna.

En sak som gör att den här boken sticker ut i jämförelse med tidigare beskrivningar av börskraschen är att Sorkin har tillgång till material som hittills inte har skildrats och att han dessutom beskriver livet som de mest inflytelse-rike personerna levde väldigt detaljrikt. Som läsare kan man ibland uppleva att författaren går in lite väl mycket på personernas privatliv och därmed tappar en tydlig koppling till börskraschen.

Den stora detaljrikedomen är både positiv och negativ för boken. Churchill är alltid intressant men att ägna trettio-talet sidor om hans besök i USA tedde sig överflödigt. Om man inte har kännedom sedan tidigare om personerna och händelserna runt Wall Street på 1920- och 1930-talet kan det stundtals bli svårt att hänga med i Sorkins detaljrika berättande. Det är dock aldrig svårt att förstå helhetsberättelsen, vilket gör detta till ett mindre problem. Det hade dessutom

stärkt boken ytterligare om Sorkin fokuserade mer på hur börskraschen påverkade allmänheten då boken mest följer elitens perspektiv.

Med 1929 placerar sig Sorkin i ett exklusivt sällskap: vid sidan av Galbraiths analytiska klassiker *The Great Crash 1929* från 1955 och Ahameds Pulitzerprisade *Lords of Finance* från 2009 – men med en mer levande och personlig berättarröst än båda. Sorkin levererar inte den bok som förklarar kraschen bäst, men den som gör den mest omöjlig att glömma. Galbraiths bok är ekonomisk analys med satirisk udd – Sorkins 1929 kompletterar snarare än ersätter den genom att tillföra det personliga och narrativa perspektiv som Galbraith medvetet undvek. Det blir helt enkelt en smakfråga. Sammantaget är 1929 av Andrew Ross Sorkin en kunskapshöjande läsning för alla som är eller vill bli intresserade av finansiella marknader eller ekonomisk historia.

REFERENSER

- Ahamed, L (2009), *Lords of Finance: 1929, The Great Depression, and the Bankers Who Broke the World*, Random House Business Books, New York City.
- Galbraith, J K (1955), *The Great Crash 1929*, Penguin Classics, London.
- Lord, W (1955), *A Night to Remember*, Penguin Books Ltd, London.